

Plany zadań ochronnych obszarów specjalnej ochrony ptaków – oczekiwania i możliwości

Dorota Zawadzka, Jerzy Zawadzki, Łukasz Rejt

Abstrakt. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ochrona obszarów Natura 2000, w tym obszarów specjalnej ochrony ptaków, ma być realizowana na podstawie planu zadań ochronnych (PZO), obowiązującego przez okres 10 lat. Sporządzający projekt ma umożliwić zainteresowanym osobom i podmiotom udział w pracach nad PZO – co ze względu na konflikt interesów i różny stan wiedzy poszczególnych grup społecznych jest zadaniem niezwykle trudnym. PZO powinien zawierać zasady ochrony oraz oceny stanu populacji i siedlisk poszczególnych gatunków uznanych za kwalifikujące, ale nie dla wszystkich gatunków jest możliwe w świetle aktualnej wiedzy naukowej precyzyjne określenie tych parametrów. Poza tym, zasady i potrzeby ochrony i kształtowania siedlisk dla poszczególnych gatunków ptaków mogą być ze sobą sprzeczne. Może też dochodzić do konfliktu pomiędzy zaleceniami ochronnymi dla ptaków, oraz dla siedlisk i innych gatunków zwierząt w strefach nakładania się obszarów ochrony ptaków oraz obszarów ochrony siedlisk Natura 2000. Problemem są też ograniczone kwoty przeznaczone w ramach konkursu ogłoszonego na przygotowanie poszczególnych planów, oraz ogłoszenie w jednym czasie przetargów na ponad 400 obszarów Natura 2000.

Słowa kluczowe: plany zadań ochronnych, obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, wymogi ochronne

Abstract. Plans of protection tasks for special protection areas of birds – expectations and possibilities. According to the Act on Protection of Nature, protection of areas Natura 2000, including special protection areas of birds is to be realized based on a plan of protection tasks, in effect for a period of 10 years. One who prepares a draft is to make it possible for interested persons and entities to participate in the work on the plan. Because of conflicts of interests and different state of knowledge of individual social groups, it is a very difficult task. A plan should include rules of protection and assessment of the state of the population and the habitats of individual species considered as qualified, but not for all species it is possible in the light of the current scientific knowledge to determine these parameters precisely. Moreover, rules and needs of protection and forming of the habitats for individual bird species can be inconsistent with each other. One can also reach a conflict between recommendations for protection of birds and for protection of the habitats and other species of animals in the zones of overlapping of the areas of protection of birds and habitats Natura 2000. Limited amounts allocated within the framework of competition announced for preparation of individual plans and announcement of bids for over 400 areas Natura 2000 at the same time are also a problem.

Keywords: plans of protection tasks, special protection area of birds Natura 2000, protection requirements

Wstęp

Wstępując w 2004 r. do Unii Europejskiej, Polska zaakceptowała konieczność utworzenia krajowej sieci Natura 2000 składającej się z obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) i specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO), wyznaczanej na podstawie zapisów unijnych dyrektyw: ptasiej i siedliskowej. Tworzenie sieci i wyznaczanie odpowiednich obszarów jest procesem długotrwałym i dotychczas nie zakończonym. W ciągu blisko 7 lat naszego członkostwa w Unii Europejskiej w Polsce utworzono 144 obszary specjalnej ochrony ptaków. Podstawowym problemem przy typowaniu i weryfikacji obszarów do sieci był brak dokładnych danych inwentaryzacyjnych dotyczących rozmieszczenia w Polsce gatunków podlegających ochronie na mocy Dyrektywy Ptasiej. Niejasne i skomplikowane dla urzędników były kryteria przyjęte do oceny znaczenia populacji ptaków występujących na obszarach proponowanych do włączenia do sieci. Zgodnie z praktyką stosowaną w UE, podstawą do tworzenia obszarów specjalnej ochrony ptaków były ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA, Important Bird Areas) wyznaczone przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków na podstawie kryteriów opracowanych przez BirdLife International. W wielu wypadkach jednak przedmiotami ochrony w OSO stawały się gatunki nie spełniające powyższych kryteriów naukowych, co wprowadzało dodatkowe zamieszanie i nieporozumienia.

Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. w art. 28 nałożyła na sprawującego nadzór nad obszarem specjalnej ochrony ptaków obowiązek sporządzenia projektu planu zadań ochronnych (PZO) na okres 10 lat, przy czym pierwszy projekt powinien zostać sporządzony w terminie 6 lat od dnia wyznaczenia obszaru. Termin ten, w odniesieniu do 72 obszarów powołanych w lipcu 2004 r., minął w 2010 roku, a w przypadku większości później utworzonych obszarów skończy się w niedługim czasie. Opracowanie projektów planów zadań ochronnych jest zatem zadaniem więcej niż pilnym.

Plan zadań ochronnych – podstawy prawne i założenia

Zgodnie z art. 28 ustawy o ochronie przyrody, plan zadań ochronnych zawiera:

- opis granic obszaru i mapę obszaru Natura 2000,
- identyfikację istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk będących przedmiotami ochrony,
- cele działań ochronnych,
- określenie działań ochronnych ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich wykonanie i obszarów ich wdrażania,
- wskazania do zmian w istniejących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz innych dokumentów.

Planu zadań ochronnych nie sporządza się dla obszaru parku narodowego lub rezerwatu przyrody, dla których ustanowiono zadania ochronne uwzględniające powyżej wymieniony zakres. Nie wystarczy więc, że rezerwat na terenie OSO ma ustanowione zadania ochronne. Podstawowym kryterium jest tu ocena, czy zadania ochronne zawierają zapisy dotyczące celów i sposobów działań ochronnych w stosunku do chronionych gatunków ptaków.

Zakres i tryb sporządzania PZO reguluje rozporządzenie ministra środowiska z dnia 17 lutego 2010 r. Według ustawodawcy tryb sporządzania planu obejmuje m.in.: (1) ustalenie terenu objętego projektem PZO oraz przedmiotów ochrony obszaru, (2) sformułowanie założeń do sporządzania projektu PZO, (3) identyfikację zainteresowanych osób i podmiotów prowadzących działalność w obrębie siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar. Rozporządzenie precyzuje szeroki zakres prac koniecznych do sporządzania PZO, w tym m.in.: (1) opisanie granic w formie wektorowej, (2) zgromadzenie, zweryfikowanie i uzupełnienie da-

nych o obszarze i przedmiotach ochrony, (3) ocenę stanu ochrony przedmiotów ochrony na podstawie dostępnych informacji i niezbędnych prac terenowych. Ocena stanu przedmiotu ochrony w odniesieniu do gatunków obejmuje w szczególności: (1) uwzględnienie stanu i trendów populacji, (2) ustalenie stanu zachowania siedliska, (3) ocenę szans zachowania gatunku w przyszłości, (4) ocenę istniejących i potencjalnych zagrożeń, (5) ustalenie szczegółowych celów działań ochronnych, uwzględniających monitoring i weryfikację efektów, (6) ustalenie szczegółowego katalogu działań ochronnych. Zgodnie z rozporządzeniem stan ochrony gatunku w obszarze Natura 2000 jest charakteryzowany trzema parametrami. Są to: populacja, siedlisko oraz stan zachowania gatunku. Każdy z parametrów należy oceniać według 3-stopniowej skali, zdefiniowanej w załączniku do rozporządzenia. FV oznacza właściwy stan, U1 – niezadowolający oraz U2 – zły. Końcowa ocena ustalana jest na podstawie wszystkich parametrów, przy czym, jeżeli choć jeden z nich oceniono jako U2, to ocena końcowa jest też U2.

Jak wynika z obowiązujących zapisów prawnych, zasady sporządzania PZO zostały szczegółowo opracowane i ustalone, a przytoczone zapisy generalnie stwarzają solidne podstawy do sporządzenia planów zadań ochronnych, które w rzeczywistości, a nie fikcyjny sposób powinny regulować zasady, cele i sposoby ochrony ptaków i ich siedlisk oraz wprowadzą niezbędne korekty do planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów, w tym planów urządzenia lasu.

Opracowanie Planu Zadań Ochronnych – wytyczne GDOŚ

Obok rozporządzenia ministra, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska opracowała rozbudowane, szczegółowe wytyczne „Opracowanie planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000”. Zgodnie z zapisami tego dokumentu, podstawowym celem opracowania projektu PZO jest jak najszybsze rozpoczęcie działań niezbędnych dla skutecznej ochrony obszaru Natura 2000. Podstawę takich działań powinno stanowić:

- zebranie, zweryfikowanie i wykorzystanie istniejącej informacji o obszarze,
- ustalenie jakich danych brakuje i uzupełnienie braków w wykonanym zakresie,
- uzupełnienie podstawowych informacji w zakresie niezbędnym do oceny, jaki jest stan przedmiotów ochrony,
- uzgodnienie realizacji najpilniejszych działań ochronnych,
- rozstrzygnięcie, czy konieczne jest sporządzenie planu ochrony na okres 20-letni.

W założeniu Plan Zadań Ochronnych powinien stanowić projekt najpilniejszych działań podejmowanych na rzecz ochrony obszaru. Generalnie PZO powinien obejmować identyfikację zagrożeń, postawienie celów operacyjnych i propozycje konkretnych sposobów ich realizacji. Podejmowane działania powinny być uzgodnione z osobami i podmiotami, których zaangażowanie jest potrzebne dla skutecznej ochrony oraz z tymi grupami społecznymi, na które ochrona obszaru może wywierać wpływ. Zgodnie z zapisami wytycznych, sporządzenie PZO nie jest celem samym w sobie, ale narzędziem i środkiem do skutecznego wdrożenia ochrony obszarów.

W organizacji procesu sporządzenia PZO kluczowe są role:

- sprawującego nadzór nad obszarem,
- organizatora procesu pod względem logistycznym,
- koordynatora PZO, którego zadaniem jest prowadzenie procesu planistycznego, pozyskiwanie i analiza informacji,
- ekspertów przyrodników,
- moderatora/mediatora,
- grup społecznych i zawodowych.

Koordynator planu powinien legitymować się umiejętnością i doświadczeniem w zakresie

planowania ochrony przyrody, ekologii przedmiotów ochrony, znajomości zasad ochrony na obszarach Natura 2000, komunikacji społecznej i zarządzania projektami. Bogata, zawierająca co najmniej 20 kategorii, jest lista potencjalnych osób i grup społecznych lub zawodowych, którym w ramach przygotowywania PZO należy zapewnić możliwość udziału w powstawaniu projektu. Wytyczne zalecają zorganizowanie cyklu spotkań – warsztatów poświęconych dyskusjom nad założeniami i kolejnymi etapami realizacji planu.

W przypadku nakładania się częściowego obszarów ochrony ptaków oraz ochrony siedlisk Natura 2000, wytyczne GDOŚ zalecają prowadzenie tylko jednego, wspólnego procesu planistycznego, nie uszczegóławiając jednak, jak miałyby on wyglądać. Sytuacja jest jeszcze bardziej skomplikowana i wymagająca współpracy, gdy nadzór nad obszarem ptasim i siedliskowym sprawują różne podmioty (park narodowy i RDOŚ).

Problemy merytoryczne i organizacyjne

Teoretycznie, mamy obecnie uregulowania prawne, które powinny zapewnić prawidłowe zarządzanie obszarami Natura 2000, czyli takie, które zapewni ich skuteczną ochronę. Realizacja zapisów ustaw oraz rozporządzeń wykonawczych napotyka jednak na szereg problemów, przyczyniających się do braku skutecznej ochrony obszarów ochrony ptaków.

Ornitolodzy prowadzący inwentaryzację ptaków na terenach typowanych do sieci, a później zatwierdzonych jako obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, liczą na powstanie planów zadań ochronnych zapewniających skuteczną ochronę populacji ptaków oraz ich siedlisk. Można jednak mieć poważne wątpliwości, czy tak postawiony cel uda się zrealizować w przypadku wszystkich przygotowywanych planów. Duże opóźnienie w opracowaniu planów wpłynęło na konieczność niemal jednoczesnego ogłoszenia przetargów na 406 obszarów, w tym 92 ochrony ptaków. W tej sytuacji niezwykle szeroki zakres zadań związanych z procesem organizacji pracy przy tworzeniu planu oraz brak doświadczeń w tworzeniu tego typu opracowań przez krajowych wykonawców może wpłynąć na problemy z wyłonieniem potencjalnych, profesjonalnych wykonawców. Z kolei zbyt niski budżet przeznaczony na wykonanie całego PZO rokuje niewielkie szanse na znalezienie wysokiej klasy specjalisty, który mógłby podjąć się roli koordynatora, pełniącego kluczową rolę dla prawidłowej realizacji procesu tworzenia planu. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska optymistycznie ocenia, że koszt sporządzenia PZO powinien wynieść orientacyjnie 12-20 tys. Euro, czyli 48-80 tys. PLN. W ramach projektu finansowanego ze środków PO Infrastruktura i Środowisko przeznaczono 25 mln zł na przygotowanie PZO dla 406 obszarów Natura 2000, czyli średnio 61,6 tys. PLN na jeden obszar. Kwota ta odbiega jednak od rzeczywistych kosztów prac i działań zawartych w wytycznych, a zarazem powoduje, że duża część zaleceń pozostaje w sferze pobożnych życzeń. Kolejnym problemem, obok niskiego budżetu, jest zbyt krótki czas przeznaczony na przygotowanie rozbudowanego merytorycznie projektu PZO.

Zarysowane powyżej uwarunkowania mogą wpłynąć na przebieg całego procesu tworzenia planu oraz jego końcową jakość. Podstawą stworzenia dobrego planu powinna być dokładna analiza wszystkich dostępnych materiałów dotyczących przedmiotów ochrony na obszarze Natura 2000, a w oparciu o wyniki kwerendy – identyfikacja luk w aktualnej wiedzy i ich uzupełnienie w postaci wykonanych przy tworzeniu planu inwentaryzacji i prac terenowych, lub też określenie sposobów uzupełnienia braków w przyszłości. Można mieć wątpliwości, czy każdy z ponad 400 wykonawców planu będzie w stanie: (1) zgromadzić cały dostępny materiał, (2) wykonać jego analizę i (3) prawidłowo ocenić jakość i kompletność posiadanego materiału. Jeżeli zaś analiza dostępnych źródeł i opracowań nie zostanie gruntownie, prawidłowo wykonana, może to rzutować na kolejne etapy prac oraz końcowe zalecenia ochronne i sposoby ich realizacji.

Weryfikacja przedmiotu ochrony

Punktem wyjścia do analizy i oceny jakości i kompletności danych dotyczących przedmiotu ochrony powinny być Standardowe Formularze Danych umieszczone na stronie internetowej GDOŚ. Przynajmniej część z nich zawiera dane nieaktualne (niekiedy także niezgodne ze stanem faktycznym), które należy zweryfikować w oparciu o dostępne publikowane i niepublikowane materiały. Częścią z tych materiałów powinni dysponować zatrudnieni przez zleceniodawcę eksperci-ornitology, jednak znalezienie i wykorzystanie wszystkich źródeł dotyczących potencjalnych przedmiotów będzie trudne. Można też liczyć na aktywność specjalistów prowadzących badania lub monitoring na danym terenie (np. opiekunowie ostoi IBA, wykonawcy Państwowego Monitoringu Ptaków), którzy sami przekażą swoje informacje lub publikacje. Należy też wziąć pod uwagę fakt, że oprócz wyszukania publikowanych i niepublikowanych opracowań, konieczne też będzie dokonanie weryfikacji ich wiarygodności. Wiele informacji zawartych w biuletynach, lokalnych wydawnictwach, ulotkach zawiera dane nierzetelne lub niewiarygodne. Powstają jednak dwa pytania – czy dysponenci niepublikowanych danych będą chcieli (i mogli, jeśli zostały zebrane w ramach różnych projektów) przekazać je nieodpłatnie na potrzeby PZO oraz kto miałby dokonywać weryfikacji danych zebranych przez lokalnych badaczy, jeśli to oni właśnie będą brali udział w pracach zespołu.

W celu weryfikacji i uaktualnienia niepełnych bądź nieaktualnych danych dotyczących gatunków ptaków podlegających ochronie na mocy załączników Dyrektywy Ptasiej GDOŚ w ostatnich latach zleciła inwentaryzację w 70 OSO (w 2008 r. – 17, w 2010 r. 18 i w 2011 r. – 35, zarówno w okresie lęgowym jak i podczas migracji). Różnice pomiędzy wynikami już przeprowadzonych inwentaryzacji a zawartością SDF-ów wskazują, że docelowo inwentaryzacje takie powinny być przeprowadzone we wszystkich obszarach, a do danych ujętych w obowiązujących SDF-ach należy podchodzić z dużą ostrożnością. Nie tylko dlatego, że wcześniejsze dane zawierały sporo luk i braków wiedzy, także z powodu ciągłych zmian zachodzących w populacjach ptaków. Wytyczne GDOŚ zalecają, w przypadku pojawienia się nowych informacji w trakcie przygotowania PZO, weryfikację dotychczasowych ustaleń i uzupełnienie listy przedmiotów ochrony. Dość proste jest rozszerzenie listy o nowe gatunki – wystarczy informacja do sprawującego nadzór i później, za pośrednictwem GDOŚ, do Komisji Europejskiej. Powstaje problem, gdy prace nad projektem PZO wskażą konieczność usunięcia jakiegoś gatunku z listy przedmiotów ochrony. Taki zabieg musi zostać dobrze uzasadniony i udokumentowany; nie może przy tym sankcjonować zniknięcia danego przedmiotu ochrony na skutek zaniedbań popełnionych przez sprawującego nadzór nad obszarem.

Odpowiednio wykonana weryfikacja przedmiotu (docelowego obiektu) ochrony jest warunkiem wstępnym właściwego zdiagnozowania celów ochrony. Sytuacja się komplikuje w tych obszarach, w których lista gatunków ptaków będących przedmiotem ochrony jest długa, a wymagania poszczególnych gatunków są ze sobą sprzeczne, np. lelek i dzięcioł czarny. Wytyczne GDOŚ zalecają w takiej sytuacji ustalenie hierarchii celów, czyli gradację priorytetów ochrony poszczególnych gatunków (np. w oparciu o ocenę ogólną bądź ocenę populacji, gdzie gatunek z oceną A będzie priorytetowy w porównaniu z gatunkami ocenionymi na, np. C). Można oczekiwać, że nie będzie to zadanie proste, a rozstrzygnięcia pomiędzy wskazaniami kluczowych przedmiotów w obrębie tych samych gatunków w różnych obszarach mogą wykazywać wyraźne różnice, a decyzje mogą się charakteryzować dużą uznaniowością. Na ten problem może nałożyć się kolejny, dotyczący konfliktu pomiędzy znaczeniem przedmiotów ochrony na obszarach ptasich i pokrywających się z nimi obszarami siedliskowymi. Również w takich przypadkach rozstrzygnięcia zapewne będą niejednoznaczne. W każdym razie będą one prawdopodobnie rzutować na przyjęte cele i metody ochrony.

Właściwy stan ochrony

Zapisy dyrektywy siedliskowej oraz ptasiej obligują państwa członkowskie do podejmowania stosownych działań legislacyjnych, ochronnych, kontrolnych, monitoringowych w celu zachowania właściwego stanu ochrony w odniesieniu do siedlisk, polegającego na: (1) nie zmniejszeniu się naturalnego zasięgu siedliska, (2) zachowaniu jego specyficznej struktury i funkcji, (3) właściwego stanu ochrony dla gatunków, polegającego na zachowaniu liczebności, populacji gwarantującej utrzymanie się, nie zmniejszaniu się naturalnego zasięgu oraz zachowaniu wystarczająco dużej powierzchni siedlisk gatunku.

W kontekście zapisów art. 1 i 3 Dyrektywy Ptasiej, art. 28 i 33 ustawy o ochronie przyrody oraz w nawiązaniu do zapisów rozporządzenia w sprawie sporządzania projektu planów PZO, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska zleciła zespołowi specjalistów opracowanie kryteriów do oceny jakości siedlisk gatunków ptaków stanowiących przedmioty ochrony w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000. W opracowaniu tym opisano: krajowy zasięg gatunku z wyszczególnieniem krajowych populacji o liczebności co najmniej 1%, szacunkową wielkość obszaru niezbędnego do przetrwania populacji lęgowej, wskazania fenologiczne, charakterystyki optymalnego, suboptymalnego i nieprzydatnego biotopu oraz wskazania ochronne i wykaz działań szkodliwych (Rejt i Figarski 2011). Problem jednak polega na tym, że dla części gatunków dokładne kryteria wymagań siedliskowych trudno jest określić, a co za tym idzie, trudno także sprecyzować wymagania ochronne. W obecnej sytuacji będziemy mieli do czynienia z wprowadzanymi w PZO na różnych obszarach rozwiązań alternatywnych, opartych na różnych koncepcjach ochrony gatunku, dobieranych niekiedy metodą "prób i błędów". Powraca tu problem jednoczesnego przygotowywania planów dla niemal wszystkich obszarów Natura 2000 – brakuje krajowych doświadczeń, które można by w tej sytuacji weryfikować i wykorzystać. Pozostaje jeszcze jeden dylemat. W aktach prawnych brakuje wskazań, z jakich źródeł mają być finansowane zawarte w PZO sposoby ochrony gatunków ptaków oraz ich siedlisk. Może się więc okazać, że nawet najlepiej opracowane zasady ochrony i monitoringu pozostaną martwe.

Uspołecznienie procesu tworzenia PZO

Jednym z warunków skuteczności projektowanych działań ochronnych są konsultacje społeczne na wszystkich etapach tworzenia planu. W świetle ustawy o ochronie przyrody konieczne jest zapewnienie możliwości udziału społeczeństwa, a szczególnie osób i podmiotów prowadzących działalność na obszarze Natura 2000. Możliwe są dwa sposoby udziału wszystkich zainteresowanych osób. Pierwszą jest włączenie się wszystkich zainteresowanych w proces tworzenia planu poprzez specjalnie dedykowaną PZO stronę internetową umieszczoną w BIP, drugą powołanie Zespołu Lokalnej Współpracy (grupy ok. 30 osób), której członkowie będą brali udział w cyklicznych spotkaniach dyskusyjnych, organizowanych na wszystkich etapach tworzenia projektu PZO. Kategorie poszczególnych grup interesu są liczne, a co najważniejsze – w wielu przypadkach silnie skonfliktowane ze sobą. Przedstawiciele różnych grup społecznych i zawodowych prezentują silnie zróżnicowany poziom wiedzy ekologicznej, a na obszarach Natura 2000 występuje cały szereg lokalnych konfliktów, w których zaangażowanie emocjonalne stron sporu uniemożliwia obiektywną, merytoryczną dyskusję. Wszystko to powoduje, że uspołecznienie procesu tworzenia planu, z założenia mające gwarantować akceptację społeczną dla późniejszej realizacji jego zapisów, może się okazać niewykonalne. W Polsce odczuwalny jest stały deficyt informacji i publikacji na temat zasad tworzenia i ochrony obszarów Natura 2000 oraz konsekwencji ekonomicznych i społecznych tworzenia sieci Natura 2000.

Potencjalne zapisy PZO a gospodarka leśna

Niemal 7 lat po zatwierdzeniu 72 pierwszych obszarów specjalnej ochrony ptaków, żaden z nich nie ma opracowanego planu zadań ochronnych. Powoduje to na obszarach leśnych ciągłą realizację dotychczasowych zapisów planów urządzenia lasu, przygotowywanych niejednokrotnie jeszcze przed włączeniem obszaru do sieci Natura 2000. Obowiązujące obecnie plany zarządzania lasu zostały wprawdzie poddane strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko (uproszczonej), ale oceny te jedynie w niewielkim stopniu modyfikują dotychczasowy model gospodarki leśnej, najczęściej nie wprowadzając niezbędnych zaleceń ochronnych (przy założeniu, że istnieje taka potrzeba). Wynika to przede wszystkim z odmiennego zakresu prac i skali oceny obowiązujących w przypadku oceny oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko oraz w przypadku planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000. W odniesieniu do ptaków dodatkową trudność sprawia ocena rozmieszczenia ich siedlisk oraz ocena planowanych i realizowanych działań gospodarczych na stan siedlisk ptasich. Należy oczekiwać, że szczegółowe zalecenia i metody ochrony poszczególnych gatunków ptaków w istotny sposób zmienią przynajmniej część dotychczasowych metod gospodarki leśnej. Z dużym uproszczeniem można przewidzieć, że wymogi siedliskowe dużej grupy ptaków są znane i będą się koncentrować m.in. na pozostawianiu większej ilości martwego i zamierającego drewna (dzięcioły), podnoszeniu wieku rębności, pozostawianiu większych płatów starodrzewów i drzew dziuplastych (dzięcioły, dziuplaki wtórne: w tym sóweczka, włośhatka, muchołówka mała), ograniczenia powierzchni zrębów zupełnych, preferencji odnowienia naturalnego, oraz utrzymanie półnaturalnej struktury lasu (głuszcze, jarząbek). Ograniczona powinna zostać możliwość wprowadzania gatunków drzew i krzewów obcych i spoza naturalnego zasięgu. Z drugiej strony, na terenach obszarów Natura 2000 ważnych dla lelka, lerki, gąsiora, jednym z zaleceń ochronnych będzie prowadzenie gospodarki zrębowej. Plany zadań ochronnych powinny wprowadzić ograniczenia lub zakaz pozyskiwania drewna podczas sezonu lęgowego w przypadku możliwości zaistnienia znaczącego negatywnego wpływu na przedmioty ochrony. Ważnym zagadnieniem będzie także wzrost uwilgotnienia odwodnionych wcześniej siedlisk, czyli odbudowa małej retencji. Zalecenia ochronne dla niektórych gatunków (np. głuszcze, jarząbek) mogą zmodyfikować planowaną wcześniej przebudowę drzewostanów, a jednocześnie wymusić ją na obszarach, na których nie była wcześniej planowana. Wymogi ochrony ptaków mogą sprzyjać realizacji projektów restytucji niektórych gatunków, a także w stosunku do innych gatunków – uniemożliwić przesiedlenia (np. żubra). Warto też zwrócić uwagę, że przynajmniej część z przedstawionego, krótkiego przeglądu zaleceń ochronnych dla ptaków jest zbieżna z wymogami certyfikacji w systemach PEFC oraz FSC, a także z licznymi praktykami stosowanymi już w leśnictwie polskim i na obszarze państw UE.

PZO a plan urządzenia lasu

Zgodnie z zapisami art. 28 ustawy o ochronie przyrody ustanowienie planu zadań ochronnych następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Ustanowienie PZO dla obszaru Natura 2000 następuje po uzgodnieniu z dyrektorem RDLP, jeżeli obszar Natura 2000 obejmuje obszar zarządzany przez PGL LP. Uzgodnienie dotyczy zakresu zadań, który będą wykonywały nadleśnictwa. W „Wytycznych” opracowanych przez GDOŚ znajduje się zapis zalecający synchronizację przygotowania PZO ze sporządzaniem planu urządzenia lasu (PUL). Optymalna jest sytuacja, gdy sporządzenie projektu PZO nieznacznie wyprzedzi sporządzenie PUL. W obecnych uwarunkowaniach prawno-organizacyjnych tego typu synchronizacja w wielu przypadkach nie jest możliwa, szczególnie gdy obszar Natura 2000 obejmuje kilka nadleśnictw, będących na różnych etapach realizacji planu urządzenia lasu. W przypadku większości planów zarządzania, zapisy

PZO nałożą się na kilkuletni okres obowiązywania planu. W sytuacji, gdy realizacja zadania ochronnego będzie kolidować z zapisami planu urzędowania, brakuje trybu prawnego do zmiany przyjętego już planu. Z obowiązujących aktów prawnych nie wynika, w jaki sposób zapisy planów zadań ochronnych mają zostać uwzględnione w obowiązujących planach urzędowania lasu. Ustawa o lasach nie przewiduje wprowadzania zmian do planu urzędowania lasu z powodu opracowania planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, nie precyzuje tego także ustawa o ochronie przyrody.

Plan zadań ochronnych powinien wskazywać szczegółowe działania ochronne dla konkretnych gatunków, przypisane (zaprojektowane) do konkretnych obszarów występowania gatunków lub jego siedlisk, a nie dla całej powierzchni obszaru Natura 2000. W praktyce oznacza to, że na terenie OSO będą istniały powierzchnie, dla których PZO nie wprowadzi żadnych zmian w stosunku do planu urzędowania. Procentowy udział powierzchni, dla których zapisy planu urzędowania nie ulegną modyfikacji, będzie wypadkową liczby gatunków ptaków podlegających ochronie, powierzchni ich siedlisk i specyfiki ich wymagań ochronnych.

Literatura

- Dubel A., Jamontt-Skotis M., Królikowska K., Stefańska J., Banrowska A. 2010. *Skuteczne zarządzanie obszarami Natura 2000*. Stowarzyszenie Centrum Rozwiązań Systemowych, GS Kraków.
- Jak się troszczyć o obszar Natura 2000 w procesie sporządzania planu zadań ochronnych. Wskazówki dla przyrodników*. 2010. Klub Przyrodników, Świebodzin.
- Kaliszewski A., Sikora A. 2009. *Prawne aspekty ochrony przyrody w lasach w Polsce*. Instytut Badawczy Leśnictwa, Sękocin Stary.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2004. *Polskie leśnictwo w Unii Europejskiej*. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.
- Rejt Ł., Figarski T. 2011. *Siedliska ptaków – przedmiot ochrony w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000*. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 2 (27): 136-140.
- Rutkowski P. 2009. *Natura 2000 w leśnictwie*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Wpływ nowych uregulowań prawnych z zakresu ochrony środowiska na gospodarkę leśną*. Postępy Techniki w Leśnictwie 108.
- Zawadzka D. 2010. *Ochrona przyrody na obszarach Natura 2000 i jej wpływ na gospodarkę leśną i sytuację przemysłów drzewnych*. Leśnictwo i drzewnictwo polskie na tle leśnictwa krajów Unii Europejskiej. Materiały z konferencji. Łągów 2010 r.: 26-32.

Dorota Zawadzka

Instytut Nauk Leśnych Uniwersytetu Łódzkiego
zawadzka@filia.uni.lodz.pl, dorota_zaw@wp.pl

Jerzy Zawadzki

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Radomiu
jerzy.zawadzki@radom.lasy.gov.pl

Łukasz Rejt

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
lukasz.rejt@gdos.gov.pl